

Michał HELLER

REWOLUCJA KOPERNIKOWSKA W OCZACH
KUHNA

M. Kokowski, *Thomas S. Kuhn (1922-1996) a zagadnienie rewolucji Kopernikowskiej*, *Studia Copernicana* XXXIX, Wydawnictwa IHN PAN, Warszawa 2001, ss. XV+397.

Jak wiadomo, Thomas S. Kuhn jest jednym z najgłośniejszych autorów drugiej połowy naszego stulecia, którzy swoimi pracami spowodowali radykalną zmianę w filozofii nauki — zmianę polegającą, mówiąc najogólniej, na przejściu od badań teorii naukowych metodami analityczno-logicznymi do bardziej historycznie zorientowanej refleksji nad nauką. Kuhn do swoich poglądów na naukę i jej rozwój doszedł na podstawie studiów nad rewolucją kopernikowską. Wyniki tych studiów przedstawił w książce *Przewrót Kopernikański* (skrót PK), natomiast swoje ogólne poglądy na naukę zawarł w niezwykle poczytnej książce *Struktura rewolucji naukowych* (SRN).

Książka Michała Kokowskiego, jaką właśnie mamy przed sobą, jest w istocie pracą dwutematyczną. Po pierwsze, jej autor poddaje dokładnej, historycznej analizie genezę poglądów Kuhna, ich recepcję oraz krytykę przez innych autorów (zarówno filozofów nauki, jak i historyków nauki). Po drugie, nie chcąc ograniczać się jedynie do „zewnątrznej krytyki”, M. Kokowski musiał odnieść się do rewolucji kopernikowskiej, której analiza stanowiła dla Kuhna koronny argument na rzecz jego koncepcji.

Nie koniec na tym. Swoje analizy M. Kokowski przeprowadza „w świetle hipotetyczno-dedukcyjnej metody myślenia koresponden-

*UWAGA: Tekst został zrekonstruowany przy pomocy środków automatycznych; możliwe są więc pewne błędy, których sygnalizacja jest mile widziana (obi@opoka.org). Tekst elektroniczny posiada odrębną numerację stron.

cyjnego”. Takim bowiem mianem określa on swoje ujęcie metody, jaką posługują się „tak zwane nauki ścisłe” (jest to również określenie Kokowskiego, które — może zbyt pedantycznie — ma przypominać, że empiryczno-matematyczne nauki niekiedy są dość odległe od ideału ścisłości). Określenie to zwraca uwagę na dwa istotne elementy metody nauk empiryczno-matematycznych, a mianowicie na element hipotetyczno-dedukcyjny (termin ten pochodzi od Poppera) i na funkcjonowanie w tych naukach zasady korespondencji. Podkreślenie tych dwu elementów odgrywa ważną rolę w strukturze monografii. M. Kokowski uzasadnia bowiem, że zarówno metoda hipotetyczno-dedukcyjna, jak i zasada korespondencji („myślenie korespondencyjne”) były obecne w dziele Kopernika i to właśnie niedostrzeżenie tego faktu doprowadziło Kuhna do jego koncepcji rewolucji naukowych.

Tak „ustawiony” temat wymagał od jej autora sprawności w dwu różnych dyscyplinach naukowych — w historii nauki i w metodologii nauki, oraz w ich umiejętnym łączeniu. Wyłania się tu kolejna, niejako uboczna (ale ważna) teza książki, a mianowicie, że twórcze rozumienie zjawiska, jakim jest nauka, wymaga łączenia analiz z zakresu historii nauki i filozofii nauki. Cała rozprawa jest dowodem tego, że autor potrafi się skutecznie posługiwać taką „łączoną” metodą.

Dokonajmy teraz krótkiego przeglądu tej interesującej monografii. Jest to obszerna książka, składa się ona z dwu części, każda po kilka rozdziałów, oraz czterech dodatków.

W Części I (3 rozdziały) autor przedstawia przygotowanie Kuhna do podjęcia badań historycznych i omawia genezę treści książek PK i SRN. Na podkreślenie zasługuje fakt, że część ta ma charakter autentycznego badania historycznego. Autor ustala zależności myśli Kuhna od J.B. Conanta, G. Sartona, Lovejoya i innych; wykazuje, że pomysł interpretacji dzieła Kopernika narodził się z dostrzeżenia przez Kuhna sprzeczności i niekonsekwencji w uprzednio istniejących interpretacjach (m.in. Dreyera, Butterfielda — z jednej strony, i Koyré’go, Strve’go — z drugiej).

Część III (4 rozdziały) jest poświęcona krytyce Kuhnowskich interpretacji rewolucji kopernikowskiej. Rozpoczyna ją bardzo dokładna rekonstrukcja polemik toczących się wokół książek Kuhna w latach 1957-1996. Omówione zostały zarówno krytyki skierowane pod adresem Kuhna, jak i jego reakcje na nie. Na uwagę zasługuje obszerność i kompletność tego przeglądu. W Dodatku 4 (przy końcu książki) znajduje się streszczenie krytycznych prac i recenzji dotyczących koncepcji Kuha a opublikowanych w latach 1957-2001.

W następnych rozdziałach autor, po przedstawieniu recepcji myśli Kuhna po jego śmierci, poddaje krytyce Kuhna interpretację rewolucji Kopernikowskiej, z której wyłaniają się elementy własnej jej interpretacji. Główny zarzut Kokowskiego sprowadza się do wykazania Kuhnowi, że jego wnioski są następstwem zbyt powierzchownego odczytania dzieła Kopernika z praktycznie całkowitym pominięciem rachunkowej struktury jego dzieła oraz niedostatecznej znajomości współczesnej mu filozofii nauki. Nic zatem dziwnego, że w swojej koncepcji „struktury rewolucji naukowych” Kuhn przecenia rolę „czynników zewnętrznych”, minimalizując znaczenie „wewnętrznej logiki” rozwoju naukowego. Częściowo jednak M. Kokowski usprawiedliwia Kuhna, podkreślając, że bujny rozwój badań nad kopernikanizmem nastąpił dopiero po napisaniu przez Kuhna jego głównych dzieł.

Ważnym elementem monografii są przypisy i dodatki. Zawierają one nie tylko materiał dokumentacyjny, lecz także stanowią istotne uzupełnienie głównego tekstu.

Można by mieć pewne wątpliwości co do tego, czy książka PK jest tak ważna dla badań kopernikowskich, że zasługuje aż na tak drobniagową krytykę. Wątpliwość tę jednak łagodzi fakt, że Kuhn stał się jedną z centralnych postaci filozofii nauki XX wieku, a jego koncepcja struktury rewolucji naukowych nadal w filozofii nauki odgrywa bardzo ważną rolę. Warto więc wiedzieć na jakich podstawach — historycznych i merytorycznych — koncepcja ta się opiera. Sądzę, że ten właśnie motyw skłonił M. Kokowskiego do podjęcia ogromnego wysiłku badawczego, jaki doprowadził do powstania tej książki.

Michał Heller